

Fair Energy Transition for All

Definitieve aanbevelingen

Nationaal rapport voor België – Nederlandstalige versie

Uitkomsten van de dialogen over de energietransitie met kwetsbare burgers en met deskundigen

Juli 2022

www.fair-energy-transition.eu

 King Baudouin
Foundation
Working together for a better society

Fondazione
CARIPLO

supported by
DBU
Deutscher
Bundesjugendring Umwelt

IKEA Foundation

STIFTUNG
MERCATOR

OPEN SOCIETY
EUROPEAN POLICY
INSTITUTE

Network^{of}
European
Foundations

EPC
EUROPEAN POLICY CENTRE

ifok.
A CADMUS COMPANY

CLIMATE
outreach

Disclaimer

Dit nationaal rapport is opgesteld in het kader van het project “Fair Energy Transition for All (FETA)”. FETA is gebaseerd op onderzoek via focusgroepen in negen landen in Europa - België, Bulgarije, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Italië, Nederland, Polen en Spanje. FETA wordt ondersteund door een consortium van stichtingen, dat bestaat uit de Fondazione Cariplo, de Deutsche Bundesstiftung Umwelt, de IKEA Foundation, de Koning Boudewijnstichting, de Stiftung Mercator, het Network of European Foundations en de Open Society Foundations. Het project loopt onder de leiding van de Koning Boudewijnstichting en wordt uitgevoerd door ifok, Climate Outreach, the European Policy Centre en facilitatoren en beleidsdeskundigen in de deelnemende landen. De nationale partners in FETA zijn Atanor en Levuur, ENEFFECT, Danish Board of Technology (DBT), ifok, Museo Nazionale della Scienza e della Tecnologia Leonardo da Vinci, Berenschot en de Universiteit van Groningen, Missions Publiques, Polish Foundation for Energy Efficiency (FEWE), Instituto Sindical de Trabajo, Ambiente y Salud (ISTAS).

Wie belangstelling heeft voor een samenvattende publicatie uit alle landen en verdere informatie over het project en de methodologie, kan terecht op de website van FETA: <https://fair-energy-transition.eu/what-vulnerable-people-have-to-say/>

Inhoudstafel

DEEL I: Inleiding

1. Beschrijving van het project.....	4
2. Methodologie.....	4

DEEL 2: Aanbevelingen

1. Samenvatting.....	5
A- Algemene aanbevelingen.....	7
B- Aanbevelingen in verband met huisvesting.....	7
C- Aanbevelingen in verband met vervoer.....	7
D- Aanbevelingen in verband met communicatie.....	7
2. Kort overzicht van de status quo in het beleid / de regelgeving in België.....	7
A. Huisvesting.....	7
B. Vervoer/mobiliteit.....	8
C. Energietransitie.....	8
3. Beleidsaanbevelingen door de deskundigen.....	9
1. Algemene aanbevelingen.....	9
2. Aanbevelingen in verband met huisvesting.....	12
3. Aanbevelingen in verband met vervoer.....	14
4. Aanbevelingen in verband met communicatie.....	17
4. Aandacht voor de financiering.....	19
5. Overige thema's.....	19

DEEL 3: Feedback van de burgers bij de aanbevelingen van de deskundigen

1. Prioritaire aanbevelingen.....	20
2. Slotbedenkingen.....	21

Deel IV: Dankwoord

Deel I: Inleiding

1. Beschrijving van het project

Een van de grote uitdagingen die Europa de komende jaren moet aanpakken, is afstappen van energie op basis van fossiele brandstoffen. Die uitdaging leidt tot een overgangsfase, de energietransitie. Maar welke gevolgen heeft dat voor de huishoudens, en vooral voor de meest kwetsbare gezinnen?

Een rechtvaardige energietransitie vereist dat we onze uitstoot van broeikasgassen beperken en tegelijk rekening houden met de noodzaak om de ongelijkheid te verkleinen en de sociale cohesie te bevorderen. Het project Fair Energy Transition for all (FETA) geeft daarom het woord aan burgers die in een situatie van kwetsbaarheid leven, zodat zij hun mening kunnen delen over het onderwerp en kunnen aangeven welke noden zij hebben in verband met de energietransitie.

Het FETA-project is een Europees project dat wordt uitgevoerd in negen landen: België, Bulgarije, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Italië, Polen, Portugal en Spanje.

Het project in cijfers:

- 900 Europese burgers betrokken;
- 150 deskundigen geraadpleegd op nationaal en Europees niveau;
- 90 focusgroepen georganiseerd in 9 Europese landen.

2. Methodologie

In België had een eerste fase van de raadpleging plaats tussen november 2020 en oktober 2021. Er werden elf focusgroepen georganiseerd, waarvan twee online omwille van de gezondheidscrisis, en negen live bijeenkomsten. Van die negen waren er vijf in Wallonië en vier in Vlaanderen.

Na afloop van die focusgroepen werd een rapport met de meningen en de voorstellen van de deelnemers overgemaakt aan een groep deskundigen. Die vergaderden drie keer tussen januari en maart 2022 en stelden een aantal aanbevelingen op. Die aanbevelingen kunnen we onderverdelen in vier categorieën: algemene aanbevelingen en ook aanbevelingen in verband met huisvesting, vervoer en communicatie.

In juni 2022 werd een burgerforum georganiseerd met de mensen die hadden deelgenomen aan de focusgroepen van de eerste fase, om de aanbevelingen van de deskundigen voor te stellen. Die ontmoetingsdag was bedoeld om na te gaan of de burgers zich konden vinden in de conclusies van de deskundigen en om te weten welke aanbevelingen volgens hen prioritair waren.

Eerst werden de suggesties van de deskundigen voorgesteld en daarna werden de burgers uitgenodigd om visueel een positie in te nemen (op een schaal van 1 tot 4, gaande van 'weinig relevant /weinig aansluitend bij wat we hebben gezegd' tot 'heel relevant /heel dicht aansluitend bij wat we hebben gezegd') om aan te geven in welke mate ze het eens waren met die aanbevelingen. Vervolgens konden ze hun keuze rechtvaardigen.

Dit rapport omvat een samenvatting van de tweede fase (de aanbevelingen van de deskundigen) en van de derde fase (het burgerforum).

Deel II: Aanbevelingen

1. Samenvatting

Tien deskundigen formuleerden elf aanbevelingen voor een rechtvaardige energietransitie, op basis van het materiaal uit de focusgroepen. De drie vergaderingen hadden plaats tussen januari 2022 en maart 2022, en hadden elk een andere bedoeling:

1. ervoor zorgen dat iedereen de stem van kwetsbare mensen in België op dezelfde manier begrijpt;
2. voorstellen van werkbare beleidsaanbevelingen opstellen die tegemoetkomen aan de noden van kwetsbare mensen;
3. beleidslijnen uitdiepen, afwerken en prioriteiten opstellen.

De volgende deskundigen namen deel aan die bijeenkomsten: Jill Coene, Josefine Vanhille, Maria Lode, Sam Hamels, Siegfried Dewitte, Vincent Van Steenberghe, Dominique Gusbin, Emily Clissold en Sandrine Meyer. We willen hen van harte bedanken om hun deskundige kennis te delen en voor hun medewerking bij het opstellen van dit rapport. Hieronder volgt een kort overzicht van hun professionele achtergrond.

Dominique Gusbin is doctor in High Energy Physics en licentiate Economie. Sinds 1985 heeft zij expertise ontwikkeld in de domeinen energie, vervoer en milieu. Op het gebied van energie zijn haar belangrijkste aandachts- en studiegebieden de energievoorzichten op lange termijn, de ontwikkeling van de elektriciteits- en gasector in België en in Europa en de gevolgen van economische en regelgevende beleidslijnen en maatregelen voor het energieverbruik en de productiepatronen. Op het gebied van vervoer onderzoekt ze de relaties tussen transport, energie en vervuilende emissies en meer recentelijk bekijkt ze ook de gevolgen van het transportbeleid (bv. rekeningrijden, veranderende accijnzen, elektrische auto's...). Op het gebied van milieu bestudeert ze vooral de gevolgen voor het energiesysteem van beleidsmaatregelen ter vermindering van de uitstoot van zure vervuilende stoffen en broeikasgassen als gevolg van het verbruik en de productie van energie. Van 2001 tot begin 2022 werkte zij bij het Federaal Planbureau, waar zij binnen de Sectorale Directie coördinator was van het team "Energie en Vervoer".

Emily Clissold heeft een diploma Sociologie. Zij begon als veldwerkster bij een organisatie voor hulp aan migranten in de sector van de huisvesting. Haar belangrijkste taak bestond erin vluchtelingen te begeleiden naar duurzame huisvestingsoplossingen, via innovatieve projecten zoals Collectieve en Solidaire Spaargroepen en Community Land Trusts. Na een paar jaar bij het Centrum voor Gelijke Kansen (Unia) werkt Emily nu sinds 2018 bij het Steunpunt voor Armoedebestrijding, waar zij zich heeft toegelegd op een aantal thema's in verband met armoede, waaronder ook energie.

Jill Coene is sociologe en onderzoekster aan de Universiteit Antwerpen. Zij is verbonden aan de Universitaire Stichting voor Armoedebestrijding (USAB) als coördinator van het "Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting". Zij werkt (samen met Sandrine Meyer) mee aan een jaarlijks onderzoeksproject over energie-armoede voor de Koning Boudewijnstichting (de Barometer Energiearmoede). Voor haar profiel en publicaties, zie: <https://www.uantwerpen.be/en/staff/jill-coene/>.

Josefine Vanhille werkt als sociaal wetenschapper aan het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck van de Universiteit Antwerpen. Zij bestudeert de relaties tussen de sociale en

milieudoelstellingen van moderne welvaartsstaten en onderzoekt de verdelende gevolgen van de concrete beleidsmaatregelen om het energieverbruik in woningen in België koolstofvrij te maken.

Maria Luisa Lode heeft een achtergrond in Duurzaamheidswetenschappen en -beleid en werkt momenteel als onderzoekster aan de Vrije Universiteit Brussel rond een aantal H2020-projecten op het gebied van energie. In haar doctoraatsonderzoek onderzoekt zij vanuit de invalshoek van transitie en energierechtvaardigheid de betrokkenheid en inclusie van verschillende maatschappelijke groepen bij lokale en collectieve energie-initiatieven, zoals Energiegemeenschappen. Voor het toekomstige TANDEM H2020-project analyseert zij, op participatieve wijze, de negatieve gevolgen van het verbod op verbrandingsmotoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen.

Sam Hamels is postdoctoraal onderzoeker aan de Vakgroep Economie van de Universiteit Gent. Zijn onderzoek spitst zich toe op het Europese elektriciteitssysteem en ook de technisch-economische en financiële aspecten van de uitdaging om het gebouwenbestand koolstofvrij te maken. In een paper uit 2021 die werd gepubliceerd in het tijdschrift *Energy & Buildings* schatten Sam en medeauteur prof. Johan Albrecht dat ongeveer de helft van de huishoudens met een eigen woning in Vlaanderen niet over voldoende financieringscapaciteit beschikt om hun woning te renoveren om een “A-label” te halen, klaar voor 2050.

Sandrine Meyer is master in Bedrijfsbeheer (ULB-Solvay) en master in Milieubeheer (ULB-IGEAT). Zij is al meer dan twintig jaar onderzoekster aan de Université Libre de Bruxelles, voornamelijk bij het Centre d'Etudes Economiques et Sociales de L'Environnement (CEESE). Ze staat in voor de uitvoering, leiding, supervisie of coördinatie van verschillende projecten in verband met energie, huisvesting en gedrag (bv. energierenovatie van woningen en dilemma's tussen huurders en verhuurders). Ze is medeauteur van de Belgische barometers voor energie- en waterarmoede van de Koning Boudewijnstichting. Sinds 2020 is ze ook mede-titularis van een onderzoekswerkshop en een seminar ecologische architectuur aan UCLouvain-LOCI.

Siegfried Dewitte is professor Marketing aan de KU Leuven en doctor in de psychologische wetenschappen. Hij heeft meer dan twintig jaar ervaring in onderzoek naar consumentengedrag. Zijn deskundigheid is gericht op het begrijpen en bevorderen van veranderende consumptiepatronen, onder andere op het gebied van energie. Hij verrichtte methodologisch, theoretisch en veldonderzoek over milieuvriendelijk gedrag in het algemeen en over (energie)verbruik en coöperatief gedrag in het bijzonder. Hij werkt samen met allerlei belanghebbenden in dit domein en zijn werk wordt gefinancierd met gewestelijke en Europese middelen. Hij doceert sociale marketing en gedragseconomie aan de faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen.

Vincent van Steenberghe is doctor Economie van de UCLouvain. Hij doceert aan verschillende universiteiten en coördineert al vele jaren een initiatief binnen de Dienst Klimaatverandering van de Belgische federale administratie in verband met de Belgische transitie naar een klimaatneutrale samenleving tegen 2050. Dat werk is zowel bedoeld om input te leveren bij de beleidsvormingsprocessen op Belgisch en Europees niveau als om het maatschappelijk debat over de klimaattransitie te bevorderen. Het omvat verschillende aspecten, zoals het opstellen van transitiescenario's, het analyseren van de sociaaleconomische gevolgen van die scenario's en bewustmaking.

Aan het eind van die drie bijeenkomsten werden elf aanbevelingen opgesteld. Die elf aanbevelingen zijn onderverdeeld in vier groepen: een eerste groep met algemene aanbevelingen, een tweede

groep specifiek in verband met huisvesting, een derde in verband met vervoer en de laatste met aanbevelingen over communicatie.

A- Algemene aanbevelingen

- 1) Doorbreek het silodenken
- 2) Kwantificeer, simuleer ex-ante en monitor ex-post de gevolgen van de energietransitie voor kwetsbare mensen
- 3) Zorg voor betere toegankelijkheidscriteria voor de heterogene doelgroep van kwetsbare huishoudens en automatiseer de toegang tot sociale maatregelen
- 4) Herschik en herverdeel de subsidies

B- Aanbevelingen in verband met huisvesting

- 5) Sensibiliseer vakmensen voor kwetsbaarheid
- 6) Bevorder de toegang tot hernieuwbare energiebronnen

C- Aanbevelingen in verband met vervoer

- 7) Verbeter de diensten voor openbaar vervoer en maak het openbaar vervoer toegankelijk voor iedereen
- 8) Beperk de vraag naar vervoer

D- Aanbevelingen in verband met communicatie

- 9) Vorm lokale energiegemeenschappen
- 10) Communiceer positief en op maat over de gevolgen van de verschillende maatregelen
- 11) Stem het beleidsvormingsproces beter af op de realiteit en houd rekening met feedback

2. Kort overzicht van de status quo in het beleid / de regelgeving in België

Het is belangrijk om te weten dat huisvesting en vervoer in België gewestelijke bevoegdheden zijn en dat er daardoor een ander beleid geldt in Vlaanderen, Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De bevoegdheden voor energie en de energietransitie liggen zowel op federaal als op gewestelijk niveau.

De onderstaande tabel bevat een aantal voorbeelden van de verschillende beleidslijnen die zijn voorzien door elk gewest. Die beleidsmaatregelen komen uit de 'Beleidsnota energie 2019-2024' voor Vlaanderen, het 'Plan Air Climat Energie 2016-2022' voor Wallonië en de 'Déclaration gouvernementale au parlement bruxellois 2019-2024' voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

A. Huisvesting

Vlaanderen	Diepgaande renovatie van woningen aanmoedigen via het renovatiepact
	Een langetermijnstrategie voor het niet-woongebouwenpark opstellen
	Het EPB-beleidskader vereenvoudigen en gebruiksvriendelijker maken

Wallonië	Acties uitvoeren en ontwikkelen op het gebied van Educatie over Energie, Klimaat en Luchtkwaliteit en het publiek meer informeren over energiezuinige huishoudtoestellen
	Een strategie voor de renovatie van gebouwen uitstippelen, actualiseren en bekendmaken
	Een financieringsmechanisme ontwikkelen ter bevordering van de energie-efficiëntie van gebouwen in de openbare sector en de non-profitsector (renteloze lening)
BHG*	Een strategie ontwikkelen voor het duurzaam renoveren van gebouwen in Brussel

*Brussels Hoofdstedelijk Gewest

B. Vervoer/mobiliteit

Vlaanderen	Streven naar de gerichte uitbreiding van infrastructuur voor het laden en tanken van "milieuvriendelijke energie"
	Bedrijven overtuigen om hun uitstoot tot nul te reduceren
Wallonië	Het huidige netwerk van carpoolparkeerplaatsen uitbreiden om zoveel mogelijk het Waalse grondgebied te dekken.
	Het aanbod van diensten voor openbaar vervoer optimaliseren
BHG*	Een investeringsplan opstellen specifiek voor fietsinfrastructuur en doorgaan met de systematische ontwikkeling van gescheiden fietsinfrastructuur op grote gewestelijke verkeersassen
	De financiering verzekeren van het meerjareninvesteringsplan van de MIVB

* Brussels Hoofdstedelijk Gewest

C. Energietransitie

Vlaanderen	Het sociaal energiebeleid versterken met passende maatregelen
	De betaalbaarheid van energie voor alle doelgroepen bewaken
Wallonië	Huishoudens helpen om af te stappen van verwarming op basis van kerosine, steenkool en stookolie, en om voorkeur te geven aan hernieuwbare alternatieven
	Actie ondernemen om energiearmoede te bestrijden, om onderbrekingen te vermijden en de levering van een voldoende hoeveelheid energie tegen aanvaardbare prijs te verzekeren
BHG*	Een strategie ontwikkelen voor het geleidelijk stopzetten van verwarmingssystemen op basis van fossiele brandstoffen voor nieuwbouw en grondige renovaties
	De collectieve productie van energie op basis van hernieuwbare bronnen bevorderen en ontwikkelen

* Brussels Hoofdstedelijk Gewest

3. Beleidsaanbevelingen door de deskundigen

1. Algemene aanbevelingen

Aanbeveling #1: Doorbreek het silodenken

Achtergrond: De energietransitie heeft niet enkel betrekking op klimaat en milieu maar omvat verschillende gebieden (zoals energie, huisvesting, transport) en daarom mag dit onderwerp niet in silo's worden behandeld. Er moet coherentie zijn tussen de verschillende beleidsdomeinen en tussen de verschillende niveaus van besluitvorming: federaal, gewestelijk en lokaal. Incoherenties en de bijbehorende verwarring ondermijnen de geloofwaardigheid en dus de impact van de maatregelen op alle niveaus.

Actie: Er is nood aan nauwe samenwerking tussen de verschillende beleidsmakers die impact hebben op een rechtvaardige energietransitie, ook over de verschillende niveaus van besluitvorming heen (federaal, gewestelijk, lokaal). Dat kan onder meer gebeuren via een regelmatige geïnstitutionaliseerde bijeenkomst, zoals een specifieke interministeriële conferentie over duurzaamheid en armoede die de volgende beleidsdomeinen bijeenbrengt: energie, klimaat, vervoer, huisvesting en sociale inclusie. Dit zou de communicatie tussen het federale niveau en de gewestelijke niveaus en tussen de verschillende bevoegdheidsdomeinen vergemakkelijken en een algemeen onderliggend principe bevorderen. Voor de informatieoverdracht tussen het lokale en het bredere niveau en omgekeerd moet er (1) een verzamelplaats zijn (misschien per provincie), waar de lokale maatregelen voor de relevante domeinen (op regelmatige basis) worden bijeengebracht en samengevat, zodat ze raadpleegbaar zijn door de hogere niveaus, en (2) een (ook regelmatig bij te werken) kader zijn voor maatregelen van het gewestelijk en het federaal niveau, dat het lokale niveau moet raadplegen bij het opstellen van nieuwe maatregelen. Die informatiestromen moeten vermijden dat er op de verschillende niveaus en in verschillende domeinen maatregelen komen die incoherent zijn, of erger nog, elkaar belemmeren. Door de samenwerking tussen de verschillende beleidsdomeinen te versterken, zal het mogelijk zijn om vooraf in te spelen op de impact die een maatregel kan hebben voor andere beleidsdomeinen en om een coherent beleid en een brede aanpak voor een rechtvaardige energietransitie uit te bouwen.

Doelgroep: Beleidsmakers op lokaal, gewestelijk en federaal niveau in de relevante beleidsdomeinen

Aanbeveling #2: Kwantificeer, simuleer ex-ante en monitor ex-post de gevolgen van de energietransitie voor kwetsbare mensen

Achtergrond: Uit de focusgroepen bleek dat kwetsbare mensen te maken krijgen met allerlei situaties waarvoor de overheid vaak geen tastbare indicatoren heeft. Momenteel is het moeilijk om toegang te krijgen tot de nodige gegevensbronnen die zowel het inkomen als de klimaatrelevante consumptie registreren. Er is ook een gebrek aan erkende indicatoren om de sociale en verdelende gevolgen van energie- & klimaatbeleidsmaatregelen te meten. Dergelijke indicatoren zouden echter nuttig zijn om de situatie te begrijpen, de evolutie ervan te volgen en te wijzen op de nood aan compenserende maatregelen die gericht zijn op kwetsbare groepen.

Actie: De overheid moet de verschillende kwetsbaarheden in verband met de energietransitie afbakenen, indicatoren ontwikkelen en hun evolutie opvolgen. Bovendien moet een evaluatieproces (zowel ex ante – tijdens het opstellen van de beleidsmaatregelen – als ex post – na hun invoering)

worden opgenomen in het beleidsvormingsproces om te kunnen inschatten welke impact een maatregel heeft voor verschillende bevolkingsgroepen, en specifiek voor mensen in armoede. Zij moet ook de gevolgen inschatten van de verschillende maatregelen die momenteel gelden om na te gaan of verbeteringen of verduidelijkingen nodig zijn en om te onderzoeken of alle maatregelen relevant zijn.

Dat beleidvormingsproces met een ex-ante- en ex-postanalyse moet de relevante groepen betrekken (rechtstreeks en onrechtstreeks via verenigingen voor mensen in armoede of via rapporten die berusten op een dialoog met deze groep en andere stakeholders). Dat zou de theoretische resultaten aanvullen met inzichten vanop het terrein en met specifieke gegevens van de verschillende profielen.

Er moet bijzondere aandacht zijn voor de overdracht van informatie aan beleidsmakers. Rapporten en andere publicaties die worden overgemaakt aan beleidsmakers, moeten duidelijk en beknopt zijn en worden aangevuld met ervaringen van mensen die in armoede leven.

Doelgroep: Beleidsmakers op verschillende niveaus (federaal, gewestelijk en lokaal) in de domeinen energie, huisvesting, vervoer, klimaat en sociale inclusie.

Aanbeveling #3: Zorg voor betere toegankelijkheidscriteria voor de heterogene doelgroep van kwetsbare huishoudens en automatiseer de toegang tot sociale maatregelen

Achtergrond: Veel sociale maatregelen en subsidies worden toegekend op verzoek van de begunstigde die ervoor in aanmerking komt. Het kan echter moeilijk zijn om hulp te vragen of het kan aanvoelen als een 'vernedering'. Om subsidies of andere uitkeringen aan te vragen, moeten de mensen bovendien eerst weten dat dergelijke maatregelen bestaan, zeker zijn dat ze ervoor in aanmerking komen, de juiste administratieve procedure vinden en de nodige documenten om hun aanvraag in te dienen, enz. Door de toegang tot dergelijke maatregelen te automatiseren, of door ze te vereenvoudigen indien een automatisering niet mogelijk is, komt de administratieve last wat lager te liggen en vermijden we dat mensen geen aanvraag indienen, om ervoor te zorgen dat mensen die recht hebben op specifieke maatregelen er ook daadwerkelijk toegang toe krijgen.

Actie: Sociale maatregelen moeten zoveel mogelijk worden geautomatiseerd, zodat mensen die aan de criteria voldoen rechtstreeks toegang hebben tot de hulp die specifiek bedoeld is voor hun situatie. Een eerste stap om dat te bereiken, bestaat erin de herverdelende effecten van bestaande automatische programma's zoals het 'sociale energietarief' te beoordelen en geleidelijk aan uit te breiden tot andere domeinen zoals openbaar vervoer, sociale huisvesting en sociale communicatie en tegelijk de effecten ervan te blijven monitoren. Overweeg om het systeem progressief te maken, op basis van het progressieve inkomen van mensen, in plaats van een alles- of niets-systeem van toegankelijkheid. Gebruik criteria op basis van ofwel inkomen of statuut om verschillende groepen van begunstigden te bepalen via verschillende kanalen en verbreed de reikwijdte van de maatregel. Het recht op verhoogde tegemoetkoming is in dat opzicht een interessant instrument, dat zowel berust op inkomen als op statuut (bv. sociaal energietarief).

Deze aanbeveling hangt samen met de aanbeveling over de definitie van kwetsbaarheid en de eerder vermelde nood aan gegevens. Die criteria moeten eenvoudig blijven om ervoor te zorgen dat ze voor iedereen verstaanbaar en ook gemakkelijk toe te passen zijn.

Doelgroep: Beleidsmakers (nationaal en gewestelijk) met de hulp van de administratie voor de uitvoering, in samenwerking met de regulatoren voor de specifieke domeinen (energie, water, vervoer, huisvesting, enz.).

Aanbeveling #4: Herschik en herverdeel de subsidies

Achtergrond: Er bestaan vandaag veel verschillende subsidies voor veel verschillende toepassingen en allemaal tegen verschillende voorwaarden. Maar ze zijn niet altijd gericht op de juiste mensen. Het is niet altijd bekend waar (in de sociaaleconomische betekenis) subsidies terechtkomen en veel subsidies bereiken niet volledig hun doel, namelijk de transitie ondersteunen. Dat kan bijvoorbeeld het gevolg zijn van een lage additionaliteit – waarbij een subsidie wordt verstrekt voor iets wat ook zonder subsidie zou zijn gebeurd. Over het algemeen zijn subsidies niet voldoende specifiek en doelgericht. Bovendien vormen subsidies slechts in een beperkt aantal gevallen het geschikte en optimale beleidsinstrument om de energietransitie te bevorderen. Subsidies kunnen bijvoorbeeld op passende wijze worden gebruikt om een nieuwe technologie of een nieuw businessmodel (zoals autodelen) ‘van de grond te helpen krijgen’, met gerichte steun die per definitie beperkt is in de tijd. Naast steun voor de vroegtijdige marktintroductie van innovatieve producten en diensten, kunnen subsidies ook op passende wijze worden gebruikt om marktfalen te corrigeren of om specifiek de impact van een bevolkingsbreed beleid voor kwetsbare groepen te compenseren (om te vermijden dat de ongelijkheid vergroot als gevolg van het algemeen beleid). Beleidsmakers hebben echter de neiging om overmatig gebruik te maken van subsidiemechanismen op manieren die niet altijd gepast of optimaal zijn (bv. als onverhoopte meevaller), en dat moet stoppen.

Actie: In de eerste plaats is het van essentieel belang om subsidies over de verschillende overheidsniveaus heen in kaart te brengen, te monitoren en te traceren, om concrete gegevens te hebben over de verdeling van de steun over de sociaaleconomische groepen. Veel landen kennen een chaotisch landschap van veel op elkaar inwerkende subsidies zonder dat iemand een fatsoenlijk overzicht heeft van (a) alle verschillende momenteel bestaande beleidstussenkomsten of (b) waar al het uitgegeven overheidsgeld werkelijk terechtkomt. Wanneer die gegevens beschikbaar zijn gesteld, moeten ze worden gebruikt om het huidige gebruik van subsidies nauwgezet te beoordelen en ervoor te zorgen dat ze passend (d.w.z. “is het niet beter om de subsidie te vervangen door een ander beleidsinstrument?), coherent (d.w.z. niet in strijd met elkaar, bv. door zowel warmtepompen als gascondensatieketels te subsidiëren) en volledig in lijn met de verklaarde beleidsdoelstellingen zijn. Die beoordeling moet bijzondere aandacht besteden aan de behoeften van kwetsbare mensen en het mogelijke *misbruik* van bestaande subsidies kwantificeren.

Een ander idee dat tijdens de bijeenkomsten van de deskundigen naar voren kwam, was om subsidies niet te gebruiken om de een of andere technologie aan te moedigen, maar om veeleer de prijs van wat we willen verminderen te verhogen en de prijs van wat we willen aanmoedigen te verlagen. De reden daarvoor is dat subsidies per definitie altijd moeten worden gefinancierd en dat het wellicht niet altijd volledig transparant is waar het overheidsgeld vandaan komt of wat de impliciete verdelende effecten zijn. Een concreet voorbeeld daarvan is om geen subsidies te verstrekken voor warmtepompen of elektrische auto's, maar wel de correcte prijs (d.w.z. inclusief de negatieve externaliteiten) aan te rekenen van de technologieën op basis van fossiele brandstoffen die zij moeten vervangen. Terwijl dat gebeurt voor de brede bevolking (om de juiste stimulansen te geven), kunnen gerichte subsidies nog worden gebruikt om de gevolgen van dat algemeen beleid voor kwetsbare groepen te verzachten.

Doelgroep: De federale, gewestelijke en lokale overheid, elke subsidiërende overheid.

Reactie van de burgers:

Relevantie en overeenstemming met wat zij hebben gezegd: gemiddelde score van 2,64 op 4

Opmerkingen:

- “Het is nogal abstract en niet erg realistisch, we zien niet goed hoe dat concreet kan worden. Er gaapt een diepe kloof tussen deze aanbevelingen en hun praktische uitvoering.”
- “Vooral aanbeveling 1) lijkt een vrome wens. We vragen dat al heel lang, maar als gevolg van onze institutionele structuur zijn er verschillen tussen de gewesten, en België slaagt er niet in om met één stem te spreken. Een concreter voorstel zou erin bestaan om een persoon aan te duiden op federaal niveau die de bevoegdheid heeft om België te vertegenwoordigen en op internationaal niveau verbintenissen kan aangaan voor ons land.”
- “Akkoord met het algemene idee, maar de aanbevelingen zijn nog altijd te sterk gericht op de burgers en kaders in een logica dat er inspanningen worden gevraagd van de bevolking. Ze treffen niet voldoende de (grote) bedrijven en de overheid, die ook een modelrol kunnen vervullen.”
- “Het zijn aanbevelingen van boven naar onder (‘top-down’), terwijl het vanuit de basis is dat er dingen bewegen: wat werkt, zijn kleine lokale initiatieven en systemen van onderlinge hulp tussen burgers. Die moeten meer steun krijgen, opgewaardeerd worden en beter bekend worden gemaakt (‘bottom-up’-logica). Er is niet voldoende medewerking en betrokkenheid van de lokale overheid.”
- “De aanbevelingen mikken vooral op een consensus en zijn niet voldoende radicaal. Er blijft te veel speelruimte voor de politieke macht en die kan daar gebruik van maken. Er is nood aan een moediger boodschap en een duidelijker kader, met ook mogelijkheden voor sancties.”
- “Rechten automatisch maken: op wiens rug zal dat gebeuren in de sociale huisvesting? Er is een tekort aan woningen, de sociale huisvestingsmaatschappijen worden overstelpt, rechten automatiseren zal niets oplossen.”
- “Die aanbevelingen zijn zinvol, maar je voelt dat ze vooral van deskundigen komen. Als (kwetsbare) burgers hebben we meer belangstelling voor concrete onderwerpen, zoals huisvesting of mobiliteit.”

2. Aanbevelingen in verband met huisvesting

Aanbeveling #5: Sensibiliseer vakmensen voor kwetsbaarheid

Achtergrond: Het volstaat niet altijd om kwetsbare mensen financiële middelen te bieden. Sommigen van hen hebben naast financiële hulp ook praktische ondersteuning nodig. Zo is het isoleren van een woning een vrij specifiek werk, dat een echte uitdaging kan lijken voor iemand die niet over specifieke kennis beschikt. Bovendien zijn vakmensen uit verschillende sectoren zelden opgeleid om in interactie te treden met kwetsbare mensen of zich voldoende bewust van hun specifieke problemen.

Actie: Het idee bestaat erin om vakmensen die rechtstreeks en onrechtstreeks in contact komen met kwetsbare mensen, zoals bouwvakkers, werknemers uit de energiesector, uit de dienstensector, enz. vorming te bieden over praktische en specifieke aspecten in verband met kwetsbare mensen, om zo

een volledige en beter toegankelijke ondersteuning te kunnen bieden. In de praktijk kan die opleiding de vorm aannemen van gratis en voor iedereen toegankelijke online cursussen (MOOC) over armoede in het algemeen, met specifieke modules over energiearmoede, waterarmoede, huisvesting, enz. In aanvulling op die gratis vorming kunnen sociale organisaties specifieke interactieve betaalde vorming geven (zie bijvoorbeeld over een ander thema de opleiding HR-vriendelijk beleid van het Netwerk tegen Armoede).

Door zoveel mogelijk mensen vorming te geven over specifieke kenmerken van kwetsbare mensen en hoe die best worden begeleid, verhogen we het aantal potentiële contactpunten. Kwetsbare mensen zullen dan steun kunnen krijgen van de overheid en van instellingen, maar ook van de privésector, zoals bijvoorbeeld bouw- of onderhoudsbedrijven.

Eén mogelijke actie om een goede deelname aan zo'n vorming te verzekeren, kan erin bestaan om bij openbare aanbestedingen te eisen dat het personeel van de bedrijven opgeleid is over het thema van kwetsbaarheid.

Doelgroep: Overheids- en privébedrijven.

Aanbeveling #6: Bevorder de toegang tot hernieuwbare energie

Achtergrond: Deze aanbeveling gaat uit van de vaststelling dat de huidige beleidsmaatregelen voor het installeren van hernieuwbare energiebronnen bijna alleen maar subsidies zijn om de investeringskosten te verlagen. Dat type maatregelen zal niet de kwetsbare mensen bereiken, die in de eerste plaats niet in staat zijn om te investeren. Er zijn bijkomende beleidsmaatregelen nodig die kwetsbare huishoudens zonder mogelijkheid tot voorfinanciering werkelijk een echte toegang bieden tot hernieuwbare energie.

Actie: De groep van deskundigen erkent dat er geen kant-en-klare oplossing bestaat voor dit probleem en adviseert een aantal acties om de toegang tot hernieuwbare energie voor kwetsbare mensen te bevorderen:

1. De specifieke (juridische, financiële, praktische, enz.) belemmeringen in verband met investeringen in hernieuwbare energie in appartementsgebouwen met koopflats aanpakken. Energiebesparende maatregelen toegankelijk maken voor iedereen, via een globale aanpak met voorfinanciering, het rechtstreeks opnemen van financiële stimulansen en een haalbaar afbetalingsplan, en tegelijk rekening houden met echte besparingen en beschikbaar inkomen. De lokale overheid kan daarbij een ondersteunende rol spelen via een gemeentelijke of intercommunale dienst, in samenwerking met de lokale actoren.
2. Beleidsmaatregelen ontwikkelen en uitvoeren die stimulansen bieden om de voordelen te delen tussen verhuurders en huurders.
3. De rol van juridische, technische en praktische begeleiding voor gezinnen erkennen door die begeleiding rechtstreeks en aanzienlijk te ondersteunen door bestaande geslaagde initiatieven te versterken en op grotere schaal uit te voeren.
4. Verder gaan dan enkel renovatie en ook hernieuwbare energie voorzien ten voordele van de sociale huurders in sociale huisvesting.
5. Een juridisch bindend nationaal/gewestelijk doel op het vlak van hernieuwbare energie voor huisvesting invoeren om investeerders te motiveren. Daarbij de mogelijke negatieve impact voor mensen in armoede (zoals het risico van stijgende huurprijzen) vermijden, door middel van een ex-anteanalyse van de beoogde maatregelen.
6. Nagaan hoe Energiegemeenschappen (zie Aanbeveling #9) kwetsbare mensen kunnen helpen om toegang te krijgen tot hernieuwbare energiebronnen en hen tegelijk de toegang tot alle bestaande maatregelen voor consumentenbescherming garanderen. De uitbreiding van

Energiegemeenschappen kan ook gevolgen hebben voor de financiering van sociale maatregelen, waarvoor alternatieve bronnen moeten worden gezocht.

7. Voor kwetsbare eigenaren een systeem opzetten van leasing of van (door de overheid gecontroleerde of georganiseerde) financiering door derden.

Doelgroep: Beleidsmakers op alle niveaus, sociale huisvestingsmaatschappijen en lokale organisaties.

Reacties van de burgers:

Relevantie en overeenstemming met wat zij hebben gezegd: gemiddelde score van 2,55 op 4

Opmerkingen:

- “De aanbevelingen geven goed weer wat er in onze groep is gezegd, vooral in verband met de betrokkenheid van de eigenaars. Bepaalde punten zijn bij ons niet aan bod gekomen, maar misschien wel elders, en ze zijn relevant.”
- “De voorgestelde maatregelen vergissen zich een beetje van doelgroep en zijn er sterk op gericht om de eigenaars te sensibiliseren: dat zal met sommigen werken, maar niet met allemaal, zij zijn niet altijd de juiste partners (sommigen zullen de premies op zak steken en de woning niet renoveren). Het is veeleer nodig om de huurders te ondersteunen en controle- en sanctiemechanismen te voorzien voor eigenaars van slechte wil, die hun woning laten verloederen en gewoon een andere huurder nemen als de vorige niet tevreden is.”
- “Er zijn ook veel kleine eigenaars die gewoon niet goed geïnformeerd zijn. Zij moeten eerst worden geïnformeerd en aangespoord om te renoveren voor er sprake kan zijn van sancties.”
- “Hernieuwbare energiebronnen voorzien in sociale woningen betekent ook dat de sociale huisvestingsmaatschappijen meer autonomie moeten krijgen, en dat wordt niet verduidelijkt in de aanbevelingen.”
- Wat ontbreekt in de aanbevelingen: de administratieve procedures om steun te krijgen vereenvoudigen en verlichten (vandaag werkt de procedure ontradend); de toegang tot alternatieve huisvestingsvormen bevorderen, zoals tiny houses (die minder grond in beslag nemen), systemen van huurkoop of de formule van de Community Trust (die de grond en de bakstenen van elkaar loskoppelt) om op die manier anders te kijken naar de relatie met eigendom en af te stappen van de tweedeling tussen eigenaar en huurder.

3. Aanbevelingen in verband met vervoer

Aanbeveling #7: Verbeter de diensten voor openbaar vervoer en maak het openbaar vervoer toegankelijk voor iedereen

Achtergrond: Kwetsbare mensen maken frequent gebruik van het openbaar vervoer. Hoewel het openbaar vervoer in sommige steden zoals Brussel goed is ontwikkeld, is dat niet overal het geval. Het kan soms lang duren om van de ene stad naar de andere te reizen. Bovendien bleek tijdens de focusgroepen het gevoel dat het openbaar vervoer niet altijd betrouwbaar is. Daardoor zouden mensen die het zich kunnen veroorloven, de voorkeur geven aan de auto om hun bewegingsvrijheid te behouden wanneer zij dat wensen, zonder afhankelijk te zijn van opgelegde schema's en zo de onzekerheid uitschakelen.

Actie: In verband met dit thema werden drie concrete acties vastgesteld.

De eerste is financieel van aard. Er zijn immers massale investeringen nodig om meer middelen te voorzien (bussen, treinen, personeel). We moeten ervoor zorgen dat die investeringen goed passen in een sterke mobiliteitsvisie, die coherent en holistisch is voor alle vervoerswijzen en voor de verschillende gewesten. Ten tweede moet het openbaar vervoer volgens een passende frequentie werken, verbindingen tussen verschillende vervoerswijzen verzekeren, de diensten moderniseren, enz. Die verbeteringen zullen het beeld van het openbaar vervoer bij de bevolking mee bepalen en dat heeft dan weer invloed op het gebruik ervan. De eerste actie heeft dus rechtstreeks invloed op de tweede, die zich toespitst op de kwaliteit.

Een derde actie heeft betrekking op de geldende tarieven. Het openbaar vervoer heeft inspanningen gedaan om jongeren, studenten en senioren specifieke verlaagde tarieven aan te bieden. Maar voor mensen ouder dan 25 jaar ligt de prijs van het openbaar vervoer nog altijd te hoog om te kunnen concurreren met de auto. Waarom geen sociaal tarief voor het vervoer aanbieden om kwetsbare mensen te bereiken? En om identificatieproblemen te vermijden, zouden zij een abonnement aangeboden krijgen per e-mail of per post, zodat ze het nodige kunnen doen en zich niet hoeven te identificeren wanneer ze een ticket kopen.

Een verdere bedenking heeft te maken met het verbeteren van de toegankelijkheid tot nieuwe vervoersvormen, zoals autodelen of elektrische scooters. Die vervoerswijzen, die zich steeds meer ontwikkelen, vergen een smartphone, een kredietkaart en zijn vrij duur voor sommige potentiële gebruikers. De openbare en de particuliere sector moeten samenwerken, vooral de bedrijven die deze mobiliteitsdiensten aanbieden, om de toegang – zowel financieel als met bijzondere aandacht voor de digitale kloof – tot die nieuwe vervoersmiddelen voor kwetsbare mensen te verbeteren. Die systemen moeten door beleidslijnen en beleidskaders zo eenvoudig mogelijk worden gehouden, om ervoor te zorgen dat iedereen gemakkelijk toegang heeft tot deze dienst.

Doelgroep: Beleidsmakers op alle niveaus (lokaal, gewestelijk en federaal) en ook openbare en particuliere spelers op het gebied van vervoer.

Aanbeveling #8: Beperk de vraag naar vervoer

Achtergrond: We kunnen ook nog verder doordenken over het vervoer. Kunnen we in plaats van het bestaande vervoersysteem te verbeteren de nood aan vervoer niet verminderen? De manier van leven herbekijken en anders organiseren om de nood aan vervoer te beperken? De bedenking om de nood aan vervoer terug te dringen, geldt ook voor kwetsbare mensen en de inplanting van sociale huisvesting. Heeft het zin om sociale woningen te bouwen in afgelegen gebieden met geen of weinig openbare vervoersvoorzieningen?

Actie: Er moet rekening worden gehouden met de mobiliteitsvariabele bij de keuze van de plaats van sociale huisvesting om kwetsbare mensen reismogelijkheden te bieden die voldoen aan de uitdagingen van de energietransitie. Die woningen moeten worden voorzien op strategische plaatsen of er moet openbaar vervoer of andere diensten worden gepland in meer afgelegen gebieden.

Doelgroep: Beleidsmakers op alle niveaus (lokaal, gewestelijk, federaal) en ook sociale huisvestingsmaatschappijen en de vervoerssector.

Reacties van de burgers:

Relevantie en overeenstemming met wat zij hebben gezegd: gemiddelde score van 3,0 op 4

Opmerkingen:

- “Dat zijn heel goede ideeën, maar zijn ze haalbaar? Dat vergt grote investeringen.”
- “We moeten meer onderscheid maken tussen de situatie in de stad en op het platteland: de meeste oplossingen hebben betrekking op de steden, de deelnemers van het platteland herkennen zich daar niet goed in. In een landelijke omgeving, waar het niet mogelijk is om overal openbaar vervoer te organiseren, zou je bijvoorbeeld systemen van collectieve taxi’s kunnen ontwikkelen.”
- “Het is beter om flexibele en creatieve oplossingen op kleine schaal te ontwikkelen, zoals de City Bus in Charleroi, dan grote, dure projecten zoals de toekomstige tram in Luik.”
- “Op het gebied van sociale tarieven voor het vervoer bestaan er al voorbeelden van goede maatregelen, zoals de forfaits voor senioren of het goedkope abonnement voor kinderen jonger dan twaalf jaar. Men zou beter spreken van ‘sociale tarieven uitbreiden’ in plaats van ‘aanbieden’.”
- “Het is niet alleen een kwestie van frequentie: de diensten van de TEC moeten volledig worden herzien (lijnen, uurregelingen, plaats van de haltes, ...) om die beter aan te passen aan de noden van de mensen.”
- “Er zijn sterke incentives nodig om het gebruik van de particuliere auto te ontmoedigen.”
- “Maar de mensen die zich verplicht met de auto moeten verplaatsen, mogen we daarbij niet vergeten! Ik heb bijvoorbeeld rugproblemen, waardoor ik niet met het openbaar vervoer kan reizen, omdat ik daar vaak recht moet blijven staan.”
- “De aanbevelingen spreken niet van de elektrische auto. Dat is volgens mij een manier om de vervuiling bij ons terug te dringen en die te verplaatsen naar elders (vervuilende ontginning van edele metalen).”
- “We zouden positieve voorbeelden kunnen vermelden van steden met een zachte mobiliteit, zoals Gent of Maastricht, om te tonen wat mogelijk is.”
- Wat ontbreekt in de aanbevelingen: de noodzaak om de zachte mobiliteit (fietspaden) en carpooling (er bestaan carpoolingparkings, maar die staan vol) te ontwikkelen en om het openbaar vervoer en de stations aan te passen aan mensen met een beperkte mobiliteit; het belang van intermodaliteit, met bijvoorbeeld verplaatsingen per bus in combinatie met de elektrische fiets.

4. Aanbevelingen in verband met communicatie

Aanbeveling #9: Vorm lokale energiegemeenschappen

Achtergrond: Een van de zaken die bleek tijdens de focusgroepen was de angst om het menselijk contact te verliezen bij de energietransitie. Dat menselijk contact is echter van enorm groot belang, vooral voor kwetsbare mensen. De energietransitie moet een lokale dimensie behouden, met lokale interacties, lokale maatregelen, enz.

Actie: Om de energietransitie op lokale schaal aan te pakken, moeten er energiegemeenschappen worden gevormd. Die gemeenschappen zouden verschillende doelstellingen hebben:

1. Regelmatig bijeenkomsten in de gemeenschap organiseren om nieuwe maatregelen te bespreken en de mensen te sensibiliseren over specifieke onderwerpen. Die bijeenkomsten zijn bedoeld om de gevolgen van het beleid te beperken, enthousiaster te communiceren, meer transparantie te brengen en lokale initiatieven aan te moedigen.
2. Vorming bieden die werkelijk toegankelijk is voor iedereen en daarbij e-training vermijden, omwille van de digitale ongelijkheid.
3. Op lokaal vlak de financiering ontwikkelen en bevorderen van nieuwe grote energieprojecten, zoals fotonvoltaïsche installaties, windturbines, enz.
4. Regelmatig contact houden met de deelnemers om de motivatie en de steun te vergroten.

De ontwikkeling van zo'n platform zou het bovendien ook mogelijk maken om regelmatig sessies voor feedback en monitoring op het terrein te organiseren, waar kwetsbare mensen beleidsmaatregelen en de gevolgen ervan kunnen bespreken.

Doelgroep: Lokale organisaties, burgers en sociale spelers op het terrein.

Aanbeveling #10: Communiqueer positief en op maat over de gevolgen van de verschillende maatregelen

Achtergrond: Communicatie, en vooral positieve en op maat ontwikkelde communicatie, speelt een belangrijke rol om mensen te betrekken bij de energietransitie. Kwetsbare mensen vinden het – net als iedereen – belangrijk om te zien welke rechtstreekse gevolgen een maatregel heeft in hun dagelijks leven en om te beseffen dat hun kosten en baten eerlijk zijn in verhouding tot die van andere groepen. Tijdens de focusgroepen werd opgemerkt dat er een heel grote nood bestaat aan informatie, zowel over het onderwerp van de energietransitie in het algemeen, als over de al bestaande maatregelen en steunmechanismen. Communicatie die berust op een verplichte manier om de bijdrage van een huishouden te kwantificeren, kan ook het gevoel van hulpeloosheid verkleinen.

Actie: Om kwetsbare mensen te begeleiden en hen te motiveren om deel te nemen aan de energietransitie, is het belangrijk dat zij begrijpen welke impact zij op hun niveau kunnen hebben. Het is belangrijk om over die analyses te communiceren en tegelijk te wijzen op de positieve resultaten of op compensatiemaatregelen voor kwetsbare mensen en ook aan te geven hoe kwetsbare groepen een eerlijk deel van de kosten en de baten krijgen. Bij dat alles wordt ervan uitgegaan dat dit het geval is (en dat moet zorgvuldig worden nagegaan voor er wordt gecommuniceerd).

Doelgroep: Beleidsmakers, het brede publiek en de media.

Aanbeveling #11: Stem het beleidsvormingsproces beter af op de realiteit en houd rekening met feedback

Achtergrond: Een ander belangrijk gevoel dat uit de focusgroepen naar voren kwam, was een gevoel van berusting bij kwetsbare mensen. Waarom moeten zij inspanningen leveren als ze de indruk hebben dat de grote vervuilers zich niet inhouden?

Het is belangrijk om erop te wijzen dat alle inspanningen tellen. Maar dat gevoel van berusting tast de motivatie van mensen aan en heeft gevolgen voor de mate waarin zij zich aan nieuwe maatregelen houden. Daarom is het belangrijk om te handelen. Communicatie kan op dat vlak natuurlijk helpen, zoals hierboven vermeld. Maar we kunnen nog meer doen. De deskundigen waarschuwen ervoor dat het er niet op aankomt om te werken aan gevoelens of aan de theorie, maar aan de realiteit om een concrete impact te hebben. Er is een groot verschil tussen theoretische feiten en de praktijk. Bepaalde beleidsmaatregelen zijn gericht op specifieke aspecten van het klimaatthema, zoals de efficiëntie van bepaalde goederen of toestellen. Maar de echte klimaatimpact is het resultaat van de totale emissies, en die hangen ook af van het gebruik.

Kwetsbare mensen compenseren soms de relatieve inefficiëntie van hun bezittingen (woning/auto/toestellen) door aangepaste consumptiegewoonten (bv. hun verwarmingspatronen aanpassen, kortere afstanden rijden/hun snelheid aanpassen, kiezen voor een kleinere koelkast, enz.).

Acties: Om de maatregelen beter te laten aansluiten bij de realiteit op het terrein en om ervoor te zorgen dat kwetsbare mensen zich verantwoordelijk voelen bij deze transitie, moeten de beleidsmakers hun stem mee opnemen in het beleidsvormingsproces. Maar daartoe moeten we de kennis van mensen over de energietransitie ontwikkelen, want het is belangrijk dat zij de redenen achter een maatregel begrijpen. Door rekening te houden met feedback, vermijden we bovendien maatregelen die niet stroken met de realiteit waarin de mensen leven, en zo kunnen we het gevoel van onrechtvaardigheid dat de respondenten ervaren, verkleinen. Het zou bijvoorbeeld oneerlijk zijn om een koolstofheffing toe te passen op basisbehoeften als verwarming en vervoer zonder even streng te zijn voor de luchtvaart.

Doelgroep: Beleidsmakers op alle niveaus.

Reactie van de burgers:

Relevantie en overeenstemming met wat zij hebben gezegd: gemiddelde score van 2,73 op 4

Opmerkingen:

- Consensus over de aanbevelingen 10 en (vooral) 11: “Akkoord met de aanbeveling om rekening te houden met de realiteit op het terrein en de mening van de mensen, dat is inderdaad wat wij hebben gezegd.”
- “De nadruk moet liggen op een openbare en herhaalde communicatie, die gebruik maakt van de huidige (digitale) media.”
- “Maar we mogen ook meer traditionele media niet vergeten, zoals de radio, waar bijvoorbeeld veel daklozen naar luisteren.”
- “Er bestaan voorbeelden van gemeenten die een masterplan opstellen met de medewerking van de bewoners, maar zonder gevolg: we weten niet wat er van onze mening is terechtgekomen. Er zou een toezichtsorgaan moeten worden opgericht dat nagaat of er wel degelijk rekening is gehouden met de eisen van de mensen.”
- “De communicatie zou vooral betrekking moeten hebben op het ‘hoe’.”

- “Ik ben vrij enthousiast over de energiegemeenschappen, maar heb ook een beetje mijn twijfels: wie gaat die mensen bijeenbrengen en begeleiden? Het is een mooi idee, maar wel een beetje utopisch.”

4. Aandacht voor de financiering

Tijdens de tweede bijeenkomst was er een rondetafelgesprek dat de deskundigen de kans bood om dieper in te gaan op het onderwerp van financiering. Daarbij kwamen verschillende ideeën aan bod:

- Meer transparantie over de middelen die beschikbaar zijn voor herverdeling
- Het distributiesysteem op een eerlijke(r) manier herbekijken
- Subsidies gebruiken als compensatie voor mensen die harder worden getroffen door het klimaatbeleid
- Belastingopbrengsten (bv. van CO₂-heffingen) gebruiken voor specifieke sociale maatregelen
- Privéfinanciering overwegen als aanvulling op het overheidsgeld
- De subsidies beter verstaanbaar en toegankelijk maken

5. Overige thema's

Tijdens de discussie kwamen ook nog andere ideeën naar voren. Het gaat om thema's die minder toegespitst zijn op kwetsbare mensen, maar die wel een vermelding verdienen:

- Maatregelen nemen die ingrijpen op de consumptiegewoonten (bv., mode, voeding, kleinhandel, enz.)
- Alle aanbevelingen uit vroegere studies en rapporten analyseren (bv. de tweejaarlijkse rapporten van het Steunpunt tot Bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting¹).

¹ <https://www.armoedebestrijding.be/publicaties/publicaties-steunpunt/tweejaarlijks-verslag/>

Deel III: Feedback van de burgers bij de aanbevelingen van de deskundigen

Het Burgerforum had in juni 2022 plaats als een fysieke bijeenkomst in de gebouwen van de Koning Boudewijnstichting.

1. Prioritaire aanbevelingen

Nadien stemden de burgers voor de aanbevelingen die volgens hen prioritair zijn. Door die stemming was het mogelijk om vier aanbevelingen voorop te stellen.

- 1) **Aanbeveling 3:** “Verbeter en verduidelijk de toegang tot ondersteunende maatregelen en tot maatschappelijke en financiële hulp, door de toegang zoveel mogelijk automatisch te maken; verlicht de administratieve last.” – 10 stemmen

Argumenten: Op die manier is het mogelijk om zich beter te richten op mensen die echt hulp nodig hebben en er geen beroep op doen (door gebrek aan informatie of vaardigheden, omdat ze het niet goed begrijpen of zich ongemakkelijk voelen met administratieve dossiers). Door hun dit recht toe te kennen, kunnen ze getriggerd worden om meer te doen en nauwer betrokken te raken. De automatisering van rechten maakt het ook mogelijk om tijd te winnen.

- 2) **Aanbeveling 7-1:** “Verbeter de diensten voor openbaar vervoer en garandeer de toegankelijkheid voor iedereen: door meer voertuigen en personeel.” – 9 stemmen

Argumenten: Dit is ook een middel om de stad dichterbij het platteland te brengen en een eind te maken aan het verschil tussen de stedelijke en de landelijke omgeving. Zo worden het aantal voertuigen en de vervuiling beperkt en ontstaat er meer werkgelegenheid (buschauffeurs).

- 3) **Aanbeveling 11:** “Houd rekening met de realiteit op het terrein en de opmerkingen van de bevolking bij het uitwerken van nieuwe beleidslijnen en maatregelen.” – 8 stemmen

Argumenten: Er moet worden geluisterd naar de bevolking die zich op het terrein bevindt en die keuzes maakt, het is logisch om te luisteren naar de mensen die van die maatregelen zullen genieten. Dat vermijdt ook een verspilling van middelen.

- 4) **Aanbeveling 4:** “Herschik en herverdeel de bestaande subsidies (er bestaan heel veel verschillende vormen van toelagen en heel veel verschillende criteria) om hun impact te vergroten en te mikken op de mensen die ze echt nodig hebben.” – 6 stemmen

Argumenten: Een betere spreiding van de subsidies maakt het mogelijk om alle aspecten te bestrijken en vermijdt dat de subsidies hun doel voorbijschieten. Het huidige systeem, waarin mensen vaak moeten voorfinancieren om een premie te krijgen, moet worden omgekeerd. Eerlijkheid moet voor gelijkheid gaan: het is niet de bedoeling de subsidies te uniformiseren, maar ze aan te passen aan ieders noden.

2. Slotbedenkingen

Hoe kunnen we er zeker van zijn dat al die ideeën tot iets concreets zullen leiden? Het zijn goede mogelijkheden om de energietransitie rechtvaardiger te maken, maar de beleidsmakers moeten volgen. Laten we realistisch zijn: het zou goed zijn om over minstens één punt hun akkoord te krijgen.

Het algemene idee van de groep is dat een rechtvaardiger klimaatbeleid ertoe zal leiden dat de maatschappelijke ongelijkheid verkleint en dat iedereen kan genieten van betere levensomstandigheden. Tegelijk zorgt het ook voor een opleving van de sociale banden en het lokale en gemeenschapsleven, omdat veel van de voorgestelde oplossingen collectief van aard zijn. Een rechtvaardiger klimaatbeleid kan ook voor werkgelegenheid zorgen. Kortom, we winnen in alle opzichten: bescherming van het klimaat, sociale rechtvaardigheid, sociale cohesie, economie, ...

Maar dat alles veronderstelt dat iedereen enerzijds toegang heeft tot de informatie in dit domein en dat de beleidsmakers anderzijds luisteren naar de bevolking, en in het bijzonder naar de meest kansarme groepen in de samenleving, vooraleer ze nieuwe maatregelen ontwikkelen.

Deel IV: Dankwoord

Dit rapport is het resultaat van een gezamenlijk werk van Atanor en Sia Partners, onder toezicht van de Koning Boudewijnstichting.

Wij willen graag iedereen bedanken die van ver of van dichtbij heeft meegewerkt aan het opstellen van dit rapport!

Partners

